

Utover rettssaken

Hvorfor domstolene og mekling har samme mål

Av Alessandro Bruni

Norsk oversettelse og innledende refleksjoner ved Roar Thun Wægger, Wægger Negotiation Institute

Hvorfor Norge bør videreutvikle sitt system for konfliktløsning

Innledende sammendrag og refleksjoner til norsk rettspolitisk debatt

Mekling bør ikke først og fremst betraktes som et virkemiddel for å redusere domstolenes saksmengde, men som en selvstendig og viktig del av samfunnets samlede system for konfliktløsning.

I artikkelen *Utover rettssaken – Hvorfor domstolene og mekling har samme mål* argumenterer den italienske advokaten og mekleren Alessandro Bruni for at domstolene og mekling har et felles overordnet mål: å bidra til reell, effektiv og varig løsning av konflikter.

Domstolene ivaretar rettssikkerheten og avgjør rettslige spørsmål. Mekling kan i tillegg gi rom for å ivareta partenes underliggende interesser, økonomiske verdier og relasjoner. De to prosessene bør derfor ikke betraktes som konkurrerende, men som komplementære deler av et helhetlig system for konfliktløsning.

Fra Alternative til Appropriate Dispute Resolution

Dette perspektivet er nært knyttet til forståelsen av **ADR – Appropriate Dispute Resolution**.

Tradisjonelt har ADR stått for *Alternative Dispute Resolution*, hvor mekling og andre konfliktløsningsmetoder betraktes som alternativer til domstolsbehandling.

Med *Appropriate Dispute Resolution* flyttes oppmerksomheten fra hva som er alternativet, til **hvilken fremgangsmåte som er best egnet til å håndtere og løse den konkrete konflikten**.

Noen konflikter krever en rettslig avgjørelse, mens andre best løses gjennom forhandlinger, mekling eller en kombinasjon av ulike prosesser. Målet bør derfor ikke være å få flest mulig saker til mekling, men å sikre at mennesker og virksomheter får tilgang til hensiktsmessige prosesser som ivaretar rettssikkerhet, interesser, relasjoner og behovet for gode og varige løsninger.

Fem perspektiver som er særlig relevante for Norge

1. Mekling som samfunnsøkonomisk investering

Tidlig og hensiktsmessig konfliktløsning kan redusere kostnader, frigjøre ressurser og begrense usikkerhet for både næringslivet, privatpersoner og samfunnet. Verdien av mekling må derfor vurderes bredere enn antallet rettssaker som unngås. Den kan også ligge i å bevare relasjoner, redusere konfliktnivået og skape løsninger som partene selv har eierskap til.

2. Domstolene som pådrivere for hensiktsmessig konfliktløsning

Domstolene har en sentral rolle i å identifisere konflikter som egner seg for mekling. Norge har allerede etablerte ordninger for rettsmekling og betydelig kompetanse på området. Samtidig bør vi utforske

hvordan samspillet mellom rettsmekling og utenrettslig mekling kan videreutvikles, med Domstoladministrasjonen som en naturlig samarbeidspartner.

3. Læring fra Italia – lovgivning og insentiver

Den italienske Cartabia-reformen illustrerer hvordan lovgivning, økonomiske insentiver og institusjonell tilrettelegging kan brukes for å fremme mekling. Erfaringene gir grunnlag for å diskutere om tilsvarende virkemidler, tilpasset norske forhold, kan bidra til økt bruk av hensiktsmessige konfliktløsningsmetoder.

4. Kompetanseutvikling og samarbeid mellom profesjonene

En sterkere kultur for hensiktsmessig konfliktløsning utvikles ikke gjennom lovgivning alene. Advokater, jurister, dommere, meklere og andre rådgivere trenger kompetanse i forhandlinger, mekling, kommunikasjon og vurdering av ulike konfliktløsningsprosesser.

Samarbeid mellom profesjonene, utdanningsinstitusjonene og myndighetene blir derfor avgjørende for å utvikle både kompetanse og en felles forståelse av hvordan ulike metoder best kan benyttes.

5. Fra rettslig avgjørelse til reell konfliktløsning

En dom kan avgjøre rettskravene uten nødvendigvis å løse den underliggende konflikten. Mekling kan gi partene mulighet til å utforske løsninger som også ivaretar interesser og behov utenfor de rettslige kravene.

Samtidig er mekling ikke alltid den mest hensiktsmessige prosessen. I enkelte saker er en rettslig avgjørelse nødvendig for å sikre rettigheter eller avklare prinsipielle spørsmål. Nettopp derfor bør utgangspunktet være *Appropriate Dispute Resolution* – riktig prosess for riktig konflikt.

Norge har allerede et godt utgangspunkt – hvordan tar vi neste steg?

Norge har etablerte ordninger for rettsmekling og utenrettslig mekling, kompetente fagmiljøer og lang erfaring med forhandlinger og konfliktløsning.

Det pågår også viktig arbeid for å videreutvikle rammebetingelsene. Meklingsforeningen har blant annet presentert seks konkrete rettspolitiske forslag for Justis- og beredskapsdepartementet. Forslagene retter seg mot juridiske, økonomiske og praktiske hindringer for økt bruk av mekling.

Samtidig arbeider flere organisasjoner og fagmiljøer med rettssikkerhet, kompetanseutvikling, juridisk utdanning og bedre konfliktløsning.

Kanskje tiden nå er inne for å bygge videre på dette arbeidet og samle de ulike initiativene i en bredere, nasjonal diskusjon om hvordan vi ønsker å utvikle vårt samlede system for konfliktløsning?

En slik diskusjon bør involvere Meklingsforeningen, Advokatforeningen's Meklingsutvalg, Norges Juristforbund, Domstoladministrasjonen, Juristenes Utdanningssenter (JUS), academia, relevante myndigheter og politiske beslutningstakere.

Formålet bør ikke være å etablere enda et sett med forslag, men å bygge videre på eksisterende initiativer og identifisere felles prioriteringer og konkrete tiltak.

Tre spørsmål for den videre diskusjonen

1. Hva hindrer økt bruk av hensiktsmessig konfliktløsning i Norge?

Hvilke juridiske, økonomiske, institusjonelle og kulturelle barrierer påvirker partenes og rådgivernes valg av konfliktløsningsmetode? Hvordan kan eksisterende forslag og erfaringer bidra til å redusere disse hindringene?

2. Hvordan kan vi utvikle en sterkere kultur for Appropriate Dispute Resolution?

Hvordan kan vi gjøre vurderingen av riktig konfliktløsningsmetode til en naturlig del av juridisk rådgivning, utdanning, etterutdanning og konflikthåndtering – både i og utenfor domstolene?

3. Hvordan kan vi styrke samarbeidet mellom de sentrale aktørene?

Kan vi etablere en felles arena hvor profesjonene, utdanningsinstitusjonene, myndighetene og politiske beslutningstakere sammen identifiserer prioriteringer og konkrete tiltak for å videreutvikle konfliktløsning i Norge?

Fra gode intensjoner til praktisk utvikling

Å utvikle et mer helhetlig system for konfliktløsning handler ikke bare om regelverk og institusjonelle ordninger. Det handler også om hvordan vi møter konflikter, hvilke spørsmål vi stiller, hvilke prosesser vi anbefaler, og hvilken kompetanse vi gir dem som skal hjelpe mennesker og virksomheter med å finne løsninger.

Vi trenger både gode domstoler og gode meklingsordninger. Men fremfor alt trenger vi en forståelse av hvordan de ulike prosessene kan utfylle hverandre.

Alessandro Brunis artikkel er et verdifullt bidrag til denne diskusjonen. Den minner oss om at domstolene og meklingsordninger i bunn og grunn arbeider mot det samme målet:

å bidra til et samfunn hvor konflikter håndteres på en rettssikker, effektiv og konstruktiv måte.

Ambisjonen bør bedre konfliktløsning, gjennom riktig prosess for riktig konflikt, ikke bare være et spørsmål om færre rettssaker og reduksjon av saker til domstolsbehandling.

Roar Thun Wægger

Wægger Negotiation Institute (WNI)

Dette sammendraget og refleksjonene om norske forhold er skrevet av Roar Thun Wægger. Artikkelen som følger, er skrevet av Alessandro Bruni og oversatt til norsk med forfatterens tillatelse.

Bruni benytter begrepet Alternative Dispute Resolution (ADR) i originalartikkelen. Appropriate Dispute Resolution er et perspektiv som løftes frem i denne norske innledningen.

Utover rettssaken: Hvorfor domstolene og mekling har samme mål

Alessandro Bruni | Norsk oversettelse ved Roar Thun Wægger, publisert med forfatterens tillatelse.

Sammendrag

Effektive domstoler og økonomisk konkurranseevne: Hvorfor domstolene og alternative former for tvisteløsning (ADR) må virke sammen.

Innenfor det europeiske rettsområdet blir alternativ tvisteløsning (ADR), og særlig mekling, ikke lenger bare betraktet som et virkemiddel for å redusere domstolenes saksmengde. Det er snarere en strategisk bærebjelke for å styrke markeders attraktivitet og verne om sosial samhørighet. Velfungerende ordninger, som den italienske modellen etablert gjennom den banebrytende Cartabia-reformen, viser at det å overvinne «EUs meklingsparadoks» krever et strukturert samspill mellom dommere, advokater og meklere.

Mens en rettslig avgjørelse håndhever gjeldende rett, kan mekling gjenopprette de underliggende økonomiske og mellommenneskelige relasjonene.

I den grundige analysen nedenfor undersøker jeg de makroøkonomiske virkningene av ADR-ordninger, domstolenes sentrale rolle som pådrivere og de fortsatt uløste rettsdogmatiske og strukturelle utfordringene i Europa.

Anbefalt lesning for dommere, bedriftsjurister, rettsvitere og erfarne praktikere.

Innledning

I dagens geopolitiske og makroøkonomiske situasjon står europeiske rettssystemer overfor en systemisk utfordring som går langt utover den rent kvantitative håndteringen av domstolenes saksmengde. Den økende polariseringen i mellommenneskelige og kommersielle relasjoner krever en grunnleggende revurdering av rettspleiens menneskelige og økonomiske funksjoner. Innenfor denne rammen kan alternativ tvisteløsning (ADR) – særlig utenrettslig mekling – ikke lenger reduseres til et rent praktisk middel for å avlaste domstolene. Mekling må i stedet anerkjennes som en vesentlig, utfyllende bærebjelke i rettspleien, med sikte på å sikre stabile relasjoner, fremme sosial fred og gjøre nasjonale markeder mer attraktive.

For at denne grenseoverskridende endringen skal bli virkelighet, må vi bryte ned et historisk feilaktig rettsdogmatisk skille: forestillingen om at statlig domstolsbehandling og alternative tvisteløsningsmekanismer står i motsetning til hverandre. Dommere, advokater, meklere og akademikere arbeider ikke på konkurrerende eller motstridende arenaer. De er snarere deler av ett og samme rettssystem og er kalt til å samarbeide innenfor en helhetlig institusjonell ramme. Rettens endelige formål er ikke uttømt ved den formelle bruken av lovregler gjennom rettskraftens bindende virkning; det ligger i den reelle løsningen av tvister. Det felles målet er å gjenopprette fredelig og produktiv sameksistens – en grunnleggende forutsetning for kollektiv utvikling og samfunnsmessig velferd.

Makroøkonomiske virkninger, positive ringvirkninger og markedseffektivitet

Fra et rent økonomisk perspektiv er effektiviteten i sivil rettspleie en avgjørende faktor for å tiltrekke utenlandske direkteinvesteringer (FDI) og sikre stabilitet i det finansielle økosystemet. Et rettssystem preget av uforholdsmessig lange saksbehandlingstider og et usunt høyt konfliktnivå i domstolene fungerer som en indirekte skatt på markedet: Det binder virksomheters kapital i risikoavsetninger, svekker kredittverdier og øker transaksjonskostnadene knyttet til kontrakter.

En systematisk integrering og utbredt bruk av mekling i europeiske rettssystemer skaper derfor betydelige positive ringvirkninger, noe som ifølge artikkelen underbygges av økonometriske analyser av markedenes utvikling:

1. Reduksjon av transaksjonskostnader og optimalisering av virksomheters balanser: Forskningen innen rettsøkonomi peker gjennomgående på en tydelig systemisk ubalanse: Til tross for dokumenterte fordeler ved ADR når det gjelder å redusere kostnader og tidsbruk, utgjør frivillig bruk av mekling i Europa ofte bare en marginal andel av alle tvister. Denne underutnyttelsen medfører et enormt tap av økonomiske ressurser – anslått til milliarder av euro årlig – og skaper både statiske og dynamiske ineffektiviteter i virksomheters og staters budsjetter.
2. Tid som konkurransefaktor: Den kraftige reduksjonen i saksbehandlingstid som utenrettslige prosesser kan gi – de avsluttes typisk i løpet av uker, i motsetning til de årene ordinære rettsaker i gjennomsnitt kan ta – er et sentralt konkurransefortrinn for globale økonomiske aktører. En jurisdiksjon som kan tilby raske løsninger, reduserer operasjonell usikkerhet betydelig og begrenser hvor lenge kapital er eksponert for rettslig risiko.
3. Bevaring av virksomhetsverdier og kontinuitet i leverandørkjeder: I motsetning til en dom, som bygger på en binær logikk med vinnere og tapere og ofte skjerper motsetningene, kan mekling bevare de underliggende forretningsrelasjonene gjennom sin ikke-konfronterende tilnærming. I tett integrerte globale leverandørkjeder er det å verne om strategiske forbindelser med leverandører, industripartnere og kunder en overordnet prioritet for industripolitikken og den makroøkonomiske stabiliteten.
4. Behovet for ordninger med insentiver og obligatoriske elementer: Empiriske funn viser ifølge artikkelen at rent frivillige modeller strukturelt sett ikke er tilstrekkelige til å endre dypt forankrede tradisjoner for rettslige tvister. For å redusere transaksjonskostnader effektivt og oppnå de makroøkonomiske balansepunktene nasjonale økonomier trenger, er det nødvendig med tydeligere obligatoriske prosessuelle mekanismer, understøttet av sterke skattemessige, økonomiske og administrative insentiver.

Det italienske paradigmet og Cartabia-reformen: Et europeisk forbilde

Innenfor EUs rettslige rammeverk fremstår den italienske ordningen i dag som et av de mest avanserte og studerte eksemplene på institusjonell kvalitet, i stor grad takket være den nyskapende Cartabia-reformen (lovgivningsdekret nr. 149/2022). Italia har historisk vært belastet med et høyt antall rettsaker, men har lyktes med å gjøre en strukturell svakhet til et laboratorium for prosessuell utvikling. Denne

utviklingen viser at ambisiøse lovendringer kan flytte tyngdepunktet i tvisteløsningen fra konfrontasjon til enighet.

Cartabia-reformen har drevet denne avgjørende overgangen gjennom flere strategiske grep:

- Utvidelse av obligatorisk mekling (prosessforutsetning): Ved å utvide lovens liste over sivile og kommersielle saksområder der forutgående mekling er obligatorisk som vilkår for å gå til søksmål (condizione di procedibilità), fanger reformen opp et stort antall mulige tvister før de når domstolene.
- Et banebrytende system med skatteinsentiver: Den italienske lovgiveren har etablert en omfattende og finansiert ordning med skattefordeler. Den omfatter betydelige skattefradrag eller skattegodskrivinger for meklingshonorarer og advokatutgifter, noe som gjør utenrettslig mekling økonomisk fordelaktig og tilgjengelig for både borgere og virksomheter.
- Skjerpede prosessuelle sanksjoner: For å motvirke obstruksjon har reformen skjerpet de prosessuelle konsekvensene av uberettiget fravær fra det første meklingsmøtet. Fravær kan ikke bare møtes med økonomiske reaksjoner; dommere har også uttrykkelig adgang til å trekke negative bevismessige slutninger som kan påvirke den etterfølgende realitetsavgjørelsen.

Denne integrerte modellen reduserer ikke bare restanser ved domstolene; den viser en vei mot et virkelig bærekraftig rettssystem og fungerer i økende grad som modell for komparative rettsreformer i andre europeiske jurisdiksjoner.

Europeiske domstolars rettsenhetsskapende og pådrivende funksjon

En bred utbredelse av en rettskultur basert på enighet krever en autoritativ drivkraft som bare domstolene i den enkelte EU-medlemsstat har den institusjonelle posisjonen til å gi. Den moderne dommeren er ikke bare en byråkratisk funksjonær som skal ilegge reaksjoner, men den øverste garantisten for den samlede kvaliteten på rettspleien som rettssystemet leverer.

Domstolene kan og må aktivt fremme bruk av mekling gjennom tre sentrale innsatsområder, i tråd med utviklingen i moderne rettssystemer:

- Strategisk bruk av henvisning fra domstolene til mekling (iudex mediator): Gjennom en grundig analyse av partenes prosesskriv har dommeren de rettslige verktøyene og den vurderingsevnen som trengs for å identifisere saker der de underliggende interessenes ulike karakter ikke kan ivaretas tilstrekkelig gjennom en tradisjonell dom med et enten–eller-resultat. Å beslutte henvisning til mekling i slike saker er en videreutviklet og individuelt tilpasset utøvelse av dommerrollen.
- Utvikling av integrerte økosystemer for rettspleie: Det er svært ønskelig å fremme strukturerte samarbeidsprotokoller mellom domstolledelse, advokatforeninger og akkrediterte meklingsinstitusjoner. Samordning av rettslig forståelse og praktisk gjennomføring skaper rettslig forutsigbarhet og gir utenrettslige prosesser større legitimitet i samfunnet.
- Felles akademisk og profesjonell opplæring: Integrert samarbeid mellom juridiske profesjoner styrkes gjennom gjensidig kjennskap til forhandlingsteknikker og rettsdogmatiske kategorier. Permanente faggrupper og felles opplæringsseminarer – gjerne koordinert av dommerakademier og juridiske

fakulteter – bidrar til å bryte ned vedvarende faglige fordommer og heve den felles kompetansen i konflikthåndtering.

Mot en helhetlig og bærekraftig forståelse av rettferdighet

Mens en dom avgjør en tvist ved å anvende lovens ordlyd og plassere ansvar, har mekling en særegen evne til å se forbi rettssakens overflatelag og gjenopprette de underliggende økonomiske og menneskelige relasjonene. I en tid der skjerpede konflikter truer grunnlaget for fredelig sameksistens, kan samarbeid mellom dommere og meklere føre rettspleien tilbake til dens mest høyverdige dimensjon:

en funksjon som ikke bare er sanksjonerende eller fordelende, men i høy grad forebyggende og samlende.

Å investere i samspillet mellom domstolsbehandling og mekling handler ikke bare om administrativ hensiktsmessighet eller raskere saksbehandling. Det er tvert imot et bevisst rettspolitisk og økonomisk strategivalg. Det er et vesentlig skritt mot å gjenoppbygge en modell for europeisk medborgerskap og et marked forankret i dialog, delt ansvar og institusjonell og relasjonell stabilitet.

Originalartikkel: Alessandro Bruni, «Beyond Litigation: Why the Judiciary and Mediation Share the Same Goal», LinkedIn. Oversatt og gjengitt med forfatterens uttrykkelige tillatelse.

Innledningen til den norske utgaven er skrevet av Roar Thun Wægger.